

LUCY ADLINGTON

Croitoresele de la Auschwitz

*Adevărata poveste a femeilor care și-au croit
supraviețuirea.*

Bookzone
BUCUREȘTI, 2021

Prefață

Încep prin a spune că nu sunt om al literelor, nu mă pricep la cronici, nu aș ști cum să construiesc una ori de unde s-o încep. Faptul în sine de a scrie prefața unei cărți îl văd ca pe o adevărată provocare!

Și totuși... de citit, citesc. Mult, puțin, n-aș ști cum să cuantific. Dar citesc. Ultima propunere primită poartă numele *Croitoresele de la Auschwitz* – povestea adevărată a femeilor care au făcut croitorie pentru a supraviețui.

Nu a fost simplu, am acceptat să fac asta cu strângere de inimă. Din cauza prejudecăților, din cauza perspectivelor variate, a percepțiilor polariza(n)te. O fi așa? N-o fi așa? Ce vreau să spun, de fapt? Nu sunt puține momentele când în capul meu sună o alarmă. Și nu sună întâmplător, ci pentru că am mai întâlnit, destul de frecvent, reacții de genul: „Hai, domnule, înc-o poveste? Înc-o jale? Iar vorbim despre Auschwitz?”, „Dar nu-s destule cărți pe tema asta?”, „Hai, oameni buni, treceți peste asta odată!”

Se lasă un soi de angoasă, se naște o întrebare în mine, încep să am și eu, la rându-mi, îndoieli, întrebări. Chiar așa, altă poveste despre Auschwitz? Mai ales că vorbim despre asta în conjuncție cu un subiect (în aparență) banal: croitorie, croitorese.

Un prim impact asupra mea l-au avut titlurile capitolului. Titlurile fasciculelor, motto-ul, semnul sub care se desfășoară un capitol sau altul, auspiciile sub care evoluează o poveste.

Erau și sunt, din ce înțeleg, fără alte considerente, fără alte cosmetizări, fără alte povești, vorbele *mot à mot*, propozițiile rostite de o persoană sau alta, de supraviețuitori, de oameni care au trecut pe-acolo, care au îndurat chinurile la care au fost supuși. Credeam că ceva mai zguduitor nu poate exista, credeam că ceva mai cumplit, mai izbitor nu se poate rosti.

Nicio secundă nu am avut sentimentul, citind această carte, că se apasă o pedală de – Doamne, iartă-mă!, n-aș vrea să-i spun așa – manipulare. Nu s-a pornit de la ideea că: „Da, te vom emoționa vrând-nevrând, știm că tu te vei emoționa, pentru că noi asta îți livrăm, cu asta te izbim.” Ei bine, nu! Informațiile sunt prezentate lucid, cu distanțare, cu răceală, cu echilibru, dacă se poate spune așa.

Dacă stau să mă gândesc mai bine, ba da, uitate, chiar așa se poate spune, într-o formă *echilibrată*. Asta face ca impactul pe care îl au informațiile primite să fie cu atât mai mare, cu atât mai răvășitor pentru cel care citește! Nimic nu e împachetat, cum ar fi putut să fie, nimic nu e ambalat frumos, sfâșietor, strălucitor, aproape didactic – dacă nu mi-ar fi frică de cuvântul ăsta.

Nu-mi place să dau verdicte, însă pot spune din experiența mea că m-am întâlnit cu atitudini de saturație în legătură cu acest cuvânt, Auschwitz, și față de toate implicațiile sale. Din păcate, da! O atitudine de... plictiseală – iartă-mi, Doamne, cuvântul! –, de dat

ochii peste cap. „Cum? Iar abordăm subiectul ăsta?! Am obosit, ne-am plictisit de acest subiect.”

Pe de altă parte, nu știi dacă e corect nici să-i învinovățim pe oameni că sunt suprasaturați, nu știi dacă așa se cuvine să reacționăm. Nu! Se cuvine să oferim informație lucidă!

Am început vorbind despre croitorie, paradoxal. Sigur, și aceasta este o prejudecată sau o expresie a unei experiențe. Croitoria, croitoria de lux, mai abitar, te poate duce cu gândul către frivolitate, către superficialitate. În orice caz, hai să nu folosesc cuvinte mari și să încerc o reformulare: croitoria te poate face să te gândești, măcar pentru o clipă, la zona de superficial – la coajă! Croitorie – doar coajă! Să te gândești la *Nu-esență*, *Nu-interior*, *Nu-miez*, doar la acoperămintele de la exterior. Până când, dintr-odată, ne lovește discrepanța dintre costumele, dintre pijamalele – cu ghilimelele de rigoare –, dintre sacii vărğați ai prizonierilor sau prizonierelor, în cazul de față, și veșmintele necesare sau/și de lux purtate de către gardienii SS.

Pur și simplu, mă năucește cum ne uităm la cataloage, cum încă avem nostalgii cu privire la moda anilor 1940, 1941, 1942. Suntem în plin război, în plină nenorocire, când omenirea, omenirea întregă privește ușor în altă parte, puțin *à côté*!

Ei, de-abia atunci croitoria se metamorfozează din ceva de suprafață într-un mijloc de a supraviețui, într-o modalitate de a te face util și folositor și de a spune tare că „vreau să supraviețuiesc, contez ca OM!”

În unele capitole, se vorbește despre femei care țin morțiș să aibă un veșmânt decent, înțelegând prin asta că un veșmânt decent și preocuparea pentru

propria persoană, îngrijirea elementară nu sunt dovezi de superficialitate, de moft! Și asta, și veșmântul, și felul cum arăt contează! Aproape la fel de mult ca interiorul! Deci, nu foamea e problema.

Trecând acum de la particular la specific, sunt capitole în care deținutele sunt dezbrăcate la piele și tunse, mai apoi, pentru ca din părul lor să se facă tot felul de produse ciudate. Minteia noastră nu poate cuprinde nenorocirea asta!

Pentru femei părul – scurt, lung, coafat, vopsit sau în orice alte varietăți și forme s-ar găsi – este o formă de a-ți exercita apartenența, libertatea!

Femeile religioase, de pildă, adoptă o anumită coafură, ținută, o anumită prezentare a podoabei capilare... sau nu. E un lucru consimțit, așa am crescut noi, o fi bine așa, n-o fi bine așa? Lăsând toate acestea la o parte, hai să evadăm, să ne delimităm de anumite tradiții. Totul se rezumă la simplul fapt că a fi tuns împotriva voinței tale este o agresiune cumplită! Așa văd eu lucrurile.

Dar acestea nu sunt cele mai cumplite momente. Pe lângă aceste tablouri, în carte ne întâlnim și cu altele, mult mai dure! Nu aș vrea să vă vorbesc acum despre ele, să vi le dezvălui, am o oarecare reținere, o oarecare pudoare. Poate că ar fi mai bine ca fiecare să citească acele pasaje cutremurătoare ale vieții. Acele momente în care ne sunt prezentate toate tratamentele la care erau supuse deținutele, începând de la degete, cap, păr, trup, pânțe, vintre, picioare, ciubote de lemn iarna, haine strâmte, haine largi, haine țesute, haine smulse.

Ce înseamnă, până la urmă, veșmântul și cum înțelegea fiecare femeie noțiunea aceasta? Ce-și doreau ele să facă în lagăr? Răspunsul e simplu: croitorie!

Pentru a se face utile, pentru că, în definitiv, viața e mai presus de orice. Putem vorbi despre cataloage, despre fotografii, figuri surâzătoare, din poze, din analogii, dar degeaba! Ar fi putut să jure figuri importante ale timpului, ale epocii, ar fi putut oare ele să jure că nu știau ce se petrecea după zidurile acelea? Sau dimpotrivă, ar fi putut pretinde sau chiar susține că femeilor – internatelor în lagăr – li s-a dat de muncă. Ce-i atât de grav, până la urmă, încât să ne scandalizăm atât? Ar putea propria noastră conștiință să ne condamne? Nu!

Privim azi și trebuie să cunoaștem efectele ororilor, urmele lăsate de acestea! Însă, dacă vrem, poate, să înțelegem cu adevărat ce s-a petrecut, dincolo de emoția pe care o provoacă simpla vizitare a unui lagăr astăzi, urmele, fotografiile de la sfârșitul războiului... hai să privim și începuturile!

Dacă-ți spune cineva, dacă te învață și-ți repetă neconținut că „ăsta-i dușmanul tău!”, ajungi să crezi acest lucru, nu? Oamenii îndoctrinați, felul în care era primită armata nazistă, în Austria, nu știi... Acestea sunt aspecte ce țin de istorie, oricine dorește le va studia în timpul și în ritmul său – nu sunt istoric și nici nu doresc mă erijez într-unul!

Lumina din toată această mare de gri, de cenușă, este că oamenii rămân oameni! Scena în care, iarna, o țărancă lasă șosetele în mod intenționat să-i cadă, pentru ca o deținută desculță să le ia, să le încalțe, să le folosească, vorbește mai tare decât o mie de fapte rele!

Aș vrea să discutăm și despre un moment care a trezit ceva în memoria afectivă. Un tiv rupt. Poate să pară un detaliu, o paranteză insignifiantă, comparativ cu marile nenorociri, cu cifrele, cu ororile, cu gropile comune...

Ce-nseamnă un tiv desfăcut? Nimic! E aproape frivol să discuți despre lucrul ăsta... Și totuși! Țin minte că mama nu-mi dădea voie în niciodată să umblu cu tivul desfăcut, ieșeau niște scandaluri, de vai și-amar! „Nu umbla cu tivul desfăcut!” „De ce, ce să spun?! Îl prind cu un ac de siguranță și-i gata!” „Nu! Coase-ți tivul! Umblă îngrijit, este felul tău de a spune: am grijă de mine, contez! Dacă nu mă voi îngriji eu pe mine, de la cine pot să aștept acest lucru?”

Într-o anumită perioadă, într-un anumit timp, un tiv desfăcut echivala cu o condamnare la moarte! Atunci, amintirile astea rămân!

Concluziile le tragem noi singuri. Nu-i vorba că cineva îți dă gata rumegată o sentință. Nu e pe sentințe cartea asta! Fiecare cititor o să citească, o să se raporteze la ce știe, la ce a auzit deja. Poate că o să fim bulversați, poate că o să fie convingeri întărite, poate că e ceva ce bănuiam deja, auzisem cumva, cunoscusem, citisem. Oricum ar fi, se va întipări în minte, în suflet, pentru că sunt dovezi de netăgăduit. Faptele, citatele, evenimentele se pot verifica ușor, sunt prezentate simplu și rece, cu o precizie de bisturiu.

Concluziile le vei trage tu, prietene! Tu, care citești! Ce e, cum e... *tu* vei vedea!

Maia Morgenstern

Introducere

— Cum să crezi așa ceva?

Acestea sunt printre primele cuvinte pe care mi le-a adresat doamna Kohút, după ce mi-a urat bun venit în casa ei și am fost copleșită de rude amabile. Iat-o, o femeie micuță, cu chip luminos, care poartă pantaloni eleganți, o bluză și un șirag de mărgele. Are părul alb și scurt; poartă ruj roz. Ea este motivul pentru care am făcut înconjurul lumii în zbor, din nordul Angliei până la o casă modestă din zona deluroasă aflată nu departe de San Francisco, California.

Ne strângem mâinile. În acea clipă, istoria devine viață reală, nu doar arhive, teancuri de cărți, schițe de rochii și materiale fluide, care sunt sursele mele istorice obișnuite pentru ceea ce scriu și pentru prezentări. Mă văd cu o femeie care a supraviețuit unor vremuri și unui loc sinonime acum cu oroarea.

Doamna Kohút stă la o masă acoperită cu dantelă și îmi oferă ștrudel cu mere făcut în casă. În decursul conversațiilor noastre, în spatele ei se află cărți de știință, amestecate cu buchete de flori, broderii drăguțe, fotografiile de familie și obiecte din ceramică de toate culorile. Începem ușor primul interviu, răsfoind revistele de croitorie din 1940 pe care le-am adus ca să i le arăt, apoi studiem o rochie roșie elegantă de pe vremea războiului, din colecția mea de haine *vintage*.

— Lucru de calitate, comentează ea, trecându-și degetele peste ornamentele de pe rochie. Foarte elegant.

Sunt uimită de felul cum hainele ne unesc, peste continente și peste generații. La baza aprecierii noastre comune pentru croială, stil și pricepere, se află un lucru mult mai însemnat: cu zeci de ani în urmă, doamna Kohút mânua materiale și haine într-un context foarte diferit. Este ultima croitoreasă supraviețuitoare a unui atelier de modă înființat în lagărul de concentrare de la Auschwitz.

Un atelier de modă la Auschwitz? Însăși ideea e o anomalie hidoasă. Am fost uluită când am văzut pentru prima oară o referire la „Atelierul de croitorie de lux”, așa cum se numea, pe când mă documentam despre legăturile dintre Al Treilea Reich al lui Hitler și modă, pregătindu-mă să scriu o carte despre materiale textile din lume în timpul războiului. E limpede că naziștii înțelegeau puterea hainelor ca spectacol, așa cum demonstrează uniformele celebre pe care le purtau la monumentale adunări publice. Uniformele sunt un exemplu tipic de utilizare a hainelor cu scopul de a întări identitatea și mândria de a aparține unui grup. Politicile economice și rasiale ale naziștilor aveau ca scop să profite de pe urma industriei confecțiilor, folosind profiturile obținute prin jaf pentru a-și finanța ostilitățile militare.

Și femeile din elita nazistă puneau preț pe haine. Magda Goebbels, soția perfidului ministru al propagandei al lui Hitler, era cunoscută pentru eleganța ei și nu se ferea să poarte creații evreiești, în ciuda obsesiei naziștilor de a-i elimina pe evrei din industria modei. Emmy Goering, soția Reichsmareșalului Hermann Goering, purta haine de lux provenite din jafuri, deși susținea că nu are idee despre proveniența acelor bunuri. Eva Braun, amanta lui Hitler, adora hainele de lux, încât a pus să-i fie livrată rochia de mireasă trecând prin Berlinul în flăcări, cu

câteva zile înainte ca ea să se sinucidă și Germania să capituleze; a purtat-o cu pantofi Ferragamo.¹

Și, cu toate acestea, un atelier de modă la Auschwitz? Un astfel de atelier încapsula valori aflate în centrul celui de-al Treilea Reich: privilegiu, desfătare, întrepătrunse cu jaf, umilințe și crime în masă.

Atelierul de croitorie de la Auschwitz a fost înființat de nimeni alta decât Hedwig Höss, soția comandantului lagărului. Ca și cum această îmbinare dintre un salon de modă și un lagăr de exterminare nu ar fi suficient de grotescă, identitatea celor care lucrau acolo dă lovitura de grație: majoritatea cusătoreșelor din atelier erau evreice, jefuite și deportate de către naziști, destinate în cele din urmă anihilării, ca parte a Soluției finale. Li se alăturau comuniste non-evreice din Franța ocupată, care erau condamnate încarcerării și eradicării din cauza rezistenței opuse naziștilor.

Acest grup de slave reziliente schițau, croiau, coseau și brodau pentru *Frau* Höss și alte neveste de ofițeri SS, creând haine minunate tocmai pentru cei care le disprețuiau ca fiind subversive și inumane; soțiile celor care se dedicau activ distrugerii tuturor evreilor și tuturor dușmanilor politici ai regimului nazist. Pentru croitoresele din atelierul de la Auschwitz, croitoria era o formă de apărare împotriva camerelor de gazare și a crematoriilor.

Croitoresele sfidau încercările naziștilor de a le dezumaniza și de a le umili formând incredibile legături de prietenie și de loialitate. În timp ce acele coseau și mașinile de cusut huruiau, ele făceau planuri de rezistență sau chiar de evadare. Această carte este povestea lor. Nu este un roman. Conversațiile și scenele intime descrise se bazează în întregime pe mărturii, documente, dovezi materiale și amintiri, povestite membrilor familiei

sau direct mie, întărite de o documentare extinsă și de explorări ale arhivelor.

Odată ce am aflat că un asemenea atelier de modă a existat, am început o cercetare mai profundă, având doar puține informații și o listă incompletă de nume – *Irene, Renée, Bracha, Katka, Hunya, Mimi, Mancî, Marta, Olga, Alida, Marilou, Lulu, Baba, Boriskha*. Aproape că renunșasem la speranța de a afla mai multe, ca să nu mai spun de a afla întregile biografii ale croitoreșelor, când romanul pentru tineri pe care îl scrisesem și a cărui acțiune avea loc într-o versiune ficțională a atelierului – roman intitulat *The Red Ribbon (Panglica roșie)* – a atras atenția unor familii din Europa, Israel și America de Nord. Apoi au sosit primele e-mailuri:

Mătușă mea a fost croitoreasă la Auschwitz

Mama mea a fost croitoreasă la Auschwitz

Bunica mea a fost șefa atelierului de croitorie de la Auschwitz

Pentru prima dată, am luat contact cu familiile croitoreșelor. A fost șocant, dar m-a inspirat să încep să descopăr povești despre viețile și destinele lor.

În mod remarcabil, una dintre croitorese încă trăiește și e pregătită să vorbească – un martor ocular unic, într-un loc care exemplifică contradicțiile și cruzimile înfiorătoare ale regimului nazist. Doamna Kohút, care la momentul întâlnirii noastre avea nouăzeci și opt de ani, revarsă povești încă înainte ca eu să pun întrebări. Amintirile ei se întind de la momentul în care primea o mulțime de nuci și bomboane în copilărie, în timpul Sărbătorii Colibelor, până la momentul în care a văzut, la Auschwitz, cum un membru SS i-a frânt gâtul

unei colege de școală cu o lopată, pentru simplul fapt că vorbea în timp ce lucra.

Îmi arată fotografiile cu ea înainte de război, adolescentă, într-un pulover frumos, tricatat și ținând în mână o magnolie, apoi o fotografie făcută la câțiva ani după război, în care purta o haină elegantă, croită după modelele celebrei colecții *New Look* de la Christian Dior. Văzând aceste fotografii, nu ai putea ghici realitatea vieții sale din timpul anilor care au trecut de-atunci.

Nu există fotografiile din timpul celor o mie de zile chinuitoare pe care le-a petrecut la Auschwitz. Îmi spune că în fiecare dintre aceste o mie de zile ar fi putut să moară de o mie de ori. Cuvintele ei creează imagini pe măsură ce înaintează de la o amintire la alta, frecând cu degetele cusăturile pantalonilor, subliniind din ce în ce mai mult pliurile – singurul semn al emoțiilor, pe care de altfel și le stăpânește. Engleza este cea de-a cincea limbă pe care o vorbește, perfecționată în timpul lungilor ani petrecuți în Statele Unite ale Americii. Trece cu ușurință de la o limbă la alta, iar eu mă străduiesc să țin pasul. Am hârtie și stilou, gata să iau notițe stenografiate, și o listă lungă de întrebări. Doamna Kohút mă împunge cu degetul în timp ce mă străduiesc să încep înregistrarea video pe telefon.

— Ascultă la mine! poruncește ea.

Ascult.

Una dintre puținele supraviețuitoare

După doi ani, am ajuns în clădirea principală de la Auschwitz, unde am lucrat ca și croitoreasă în atelier, pentru familiile celor din SS. Lucram zece-douăsprezece ore pe zi. Sunt una dintre puținele supraviețuitoare ale iadului de la Auschwitz.

— Olga Kováč¹

O zi ca oricare alta.

În lumina a două ferestre, un grup de femei cu baticuri albe pe cap stăteau la mese lungi din lemn și coseau, cu capetele aplecate asupra veșmintelor, împungând cu acul. Era o încăpere la subsol. Cerul care se zărea prin ferestre nu reprezenta libertatea. Acesta era refugiul lor.

Erau înconjurată de toate ustensilele unui salon de modă înfloritor; toate uneltele meseriei lor. Pe mese, câte un metru de croitorie încolăcit, foarfeci și bobine de ață. Stivuiți la îndemână, baloți de toate felurile de țesături. Împrăștiate prin jur, reviste de modă și hârtie foșnitoare de tipare pentru rochii. Lângă atelierul principal se afla o cameră de probă, care le oferea intimitate clienților, totul sub protecția isteței, priceputei Marta, care până nu

demult condusesese propriul salon de succes la Bratislava. Ajutoarea Martei era Borishka.

Croitoresele nu coseau în liniște. Într-o amestecătură de limbi – slovacă, germană, maghiară, franceză, poloneză –, sporovăiau despre lucrul lor, despre casele lor, despre familii... făceau chiar și glume între ele. Cele mai multe erau tinere, la urma urmei, încă adolescente sau abia trecute de douăzeci de ani. Cea mai tânără nu avea decât paisprezece ani. Îi ziceau Găinușa, iar ea se avânta prin salon să aducă ace sau să măture capete de ață.

Cele care erau prietene lucrau împreună. Irene, Bracha și Renée erau toate de la Bratislava, la fel și Katka, soră cu Bracha, care broda haine elegante din lână pentru clienți, chiar și atunci când degetele îi erau înghețate. Baba și Lulu erau alte două croitorese care erau prietene bune, una serioasă, cealaltă neastâmpărată. Hunya, care avea cam treizeci și cinci de ani, era atât prietenă, cât și figură maternă, o forță de luat în seamă. Olga, cam de aceeași vârstă cu Hunya, li se părea antică fetelor mai tinere.

Toate erau evreice.

Alături de ele coseau două franțuzoaice comuniste, Alida, care făcea corsete, și Marilou, luptătoare în Rezistență, amândouă arestate și deportate pentru că se opuseseră ocupației naziste în țara lor.

În total, douăzeci și cinci de femei care împungeau cu acul. Când una dintre ele era chemată de la lucru și nu o mai vedeau niciodată, Marta aranja iute ca o alta să-i ia locul. Voia ca un număr cât mai mare de prizoniere să se alătore refugiului de la subsol. În acea încăpere, aveau nume. Dincolo de salon, nu aveau nume, erau doar numere.

De lucru era îndeajuns pentru toate. Caietul de comenzi, mare și negru, era atât de plin, încât exista o

listă de așteptare de șase luni, chiar și pentru clienții foarte sus-puși de la Berlin. Li se dădea prioritate clienților locali și celei care înființase salonul. Hedwig Höss. Soția comandantului lagărului de concentrare de la Auschwitz.

Într-o zi, o zi ca oricare alta, s-a auzit în salonul de la subsol un țipăt de groază și s-a simțit mirosul îngrozitor de țesătură arsă. Catastrofă. Materialul fusese ars de un fier de călcat prea încins; arsura era chiar în partea din față, n-aveai cum s-o ascunzi. Clienta trebuia să vină la probă chiar a doua zi. Croitoreasa neîndemânică era înnebunită de îngrijorare și striga:

— Ce putem face? Ce putem face?

Celelalte s-au oprit din lucru, înțelegându-i panica. Nu era vorba despre o simplă rochie distrusă. Clientele aceluși atelier de modă erau soțiile celor cu grade superioare din garnizoana SS de la Auschwitz. Oameni cunoscuți pentru bătăi, tortură și crime în masă. Oameni care aveau control absolut asupra vieții și destinului fiecărei femei din acea încăpere.

Marta, responsabilă, a analizat paguba cu mult calm.

— Știi ce facem? Scoatem bucată asta și inserăm materialul ăsta nou aici. Repede...

Toate au dat o mână de ajutor.

A doua zi, soția celui din SS a venit la salon. Și-a probat noua rochie și s-a uitat nedumerită în oglinda camerei de probă.

— Nu-mi amintesc să fi fost așa modelul.

— Sigur că așa a fost, a răspuns Marta liniștită. Nu-i așa că arată frumos? O nouă modă...²

Dezastru evitat. Deocamdată.

Croitoresele s-au întors la lucru, împungând cu acul, și au mai prins o zi ca prizoniere la Auschwitz.

Forțele care convergeau pentru a crea un salon de modă la Auschwitz erau responsabile și de modelarea și fracturarea vieților femeilor care aveau să ajungă să lucreze acolo. Cu două decenii înainte, pe când croitoresele erau fete tinere sau doar copii, nu aveau idee despre felul în care destinele lor aveau să conveargă într-un asemenea loc. Chiar și oamenilor mari din viețile lor le-ar fi fost greu să înțeleagă un viitor în care se face croitorie pe comandă în plin genocid industrializat.

Când suntem copii, lumea este foarte mică, însă plină de amănunte și de senzații. Cum îți zgârie lâna pielea, cum îți alunecă degetele pe nasturii îndărătnici, cum te fascinează ațele care se descos din genunchiul rupt al unui pantalon. La început, orizontul e doar între pereții casei unei familii, apoi se întinde până la colțul străzii, dealuri, păduri și orașe. Nu ai niciun presentiment despre ceea ce se va întâmpla în viitor. Cu timpul, amintirile și diverse obiecte sunt tot ce rămâne din anii pierduți.

Irene Reichenberg în copilărie